

Чернявський С.С., проректор
Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор

**ЗАКОНОДАВЧЕ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЧАТКУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЧИННИК
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ**

Запропонований КПК України порядок початку досудового розслідування фактично скасовує відому «дослідчу перевірку» за заявами та повідомленнями про злочини. Якщо за сталою практикою роботи за КПК 1960 р. близько 95 % рішень про відмову в порушенні кримінальної справи приймались оперативними підрозділами та дільничними інспекторами міліції (це становить близько 75 % від усіх рішень за заявами та повідомленнями про злочини), то за новим КПК досудове розслідування за всіма зареєстрованими заявами та повідомленнями автоматично покладається на слідчого, а не на

«органи дізнання». Складається ситуація, за якої слідчі вимушені перевіряти навіть абсурдні заяви замість відповідного слідчого реагування при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Така практика призводить до невинного перевантаження слідчих, а по-друге, провокує практику безпідставного закриття кримінальних проваджень на стадії досудового розслідування у зв'язку з відсутністю складу злочину.

Одним з можливих шляхів вирішення цієї проблеми вважається наділення оперативних підрозділів та інших уповноважених осіб ОВС (дільничних інспекторів міліції, інспекторів з розшуку Державтоінспекції та ін.) правом розпочинати здійснення кримінального провадження за зареєстрованими заявами і повідомленнями про кримінальні правопорушення, що не є тяжкими та середньої тяжкості, для чого пропонується внести зміни до ст. 214 КПК, наділивши зазначених осіб правом внесення відомостей до ЄРДР, та до Положення про порядок ведення ЄРДР, затвердженого наказом ГПУ від 17 серпня 2012 р. № 69.

Вважаємо, що передбачена ст. 214 КПК відмова від стадії порушення кримінальної справи в вітчизняній правовій дійсності значно погіршує правовий захист особи, щодо якої проводиться розслідування, та позбавляє її можливості оскаржувати безпідставне відкриття проти неї кримінального переслідування.

Доцільним вбачається й законодавче удосконалення механізму реалізації способів перевірки за заявами і повідомленнями про кримінальні правопорушення з урахуванням досвіду країн пострадянського простору, у КПК яких передбачено вичерпний перелік видів перевірочних дій. Відтак, пропонуємо зміни, які унормують вказані положення КПК, зокрема шляхом доповнення ст. 214 КПК України положенням про те, що перевірка відомостей про кримінальне правопорушення має бути проведена протягом 10 днів з моменту внесення таких відомостей до ЄРДР. Протягом проведення такої перевірки має заборонятися вчинення будь-

яких слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК. Перевірка може проводитись шляхом відібрання пояснень, витребування копій документів та відомостей, проведення огляду місця події, одержання висновків спеціалістів у відповідних галузях знань.

Становлення граничного строку на прийняття рішення у таких провадженнях сприятиме реалізації засад дотримання розумних строків кримінального провадження. Розмежування подій на ті, що потребують розслідування, та такі, що його не потребують, має суттєве значення для здійснення нагляду за досудовим слідством з боку процесуальних керівників, які також перевантажені кримінальними провадженнями.

Формальна відсутність фіксації початку кримінального провадження може унеможливити оскарження такого факту. Натомість, як свідчить судова практика, значна кількість постанов про порушення кримінальної справи (про відмову у порушенні) скасовувались саме у зв'язку з їх оскарженням. Між тим, за новим КПК України, підозрюваний в більшості випадків навіть не знатиме (до повідомлення про підозру), що відносно нього ведеться досудове розслідування. Також не чітко виписано, які заходи має вживати прокурор при виявленні незаконного чи необґрунтованого початку досудового розслідування і що має «опротестовуватись» у таких випадках: факт реєстрації в ЄРДР чи власне кримінальне провадження. На наш погляд, ці упущення ускладнять здійснення як наглядових функцій прокурором, так і заходів щодо виконання і провадження досудового розслідування.

Вважаємо, що за результатами проведення перевірки відомостей про кримінальне правопорушення повинна прийматися постанова про початок досудового розслідування (або, відповідно, постанова про відсутність підстав для початку досудового розслідування). Постанови, прийняті за результатами проведення перевірки відомостей про кримінальне правопорушення, які можна було б оскаржити до суду. Досудове розслідування повинно розпочинатись саме з моменту винесення відповідної постанови (а не автоматичного внесення в електронну базу єдиного реєстру як це передбачає КПК у

чинній редакції). Водночас усі заяви (повідомлення) громадян, в яких не виявлено ознак кримінального правопорушення, повинні розглядатися відповідно до чинного законодавства, що регулює порядок прийняття рішень стосовно звернень громадян, що також потрібно закріпити на законодавчому рівні.

КПК України передбачено розподіл кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки. Досудове розслідування кримінальних проступків здійснюється у формі дізнання (ст. 215). Главою 25 передбачено особливий порядок досудового розслідування у формі дізнання.

Водночас закріплена КПК України «диференціація» кримінально караних діянь вважається досить сумнівною з точки зору її відповідності конституційним положенням та юридичній науковій доктрині. Так, у Конституції України кримінально караними діяннями визначено лише злочини. Зокрема, п. 22 ст. 92 Конституції України передбачено, що виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них. Термін «злочин» також застосовано у ст. 30, 31, 34, 39, 60, 62, 76, 111 Конституції України. Проте про «кримінальні правопорушення» та «кримінальні проступки» в Основному Законі не йдеться. У розділі X («Прикінцеві положення») КПК наголошується, що положення, які стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків, вводяться в дію одночасно з набранням чинності Законом України про кримінальні проступки. Проте, згаданий Закон України до цього часу не прийнято, а КПК України не передбачає такого виду кримінального правопорушення як проступок.

Відтак, необхідності у запровадженні в кримінальному законодавстві України категорії кримінальних проступків немає.

Існуючий на сьогодні поділ кримінально-караних діянь на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини, є достатнім для розмежування залежно від ступеня суспільної небезпечності діяння (дії чи бездіяльності), важливості та цінності об'єкта, який

охороняється кримінальним законом, що обумовлює низку правових наслідків.

До того ж суспільна небезпечність є обов'язковою ознакою будь-якого злочину. Діяння, що не мають таких властивостей, не можуть визнаватися злочинами, що й відрізняє їх від правопорушень, за які передбачені інші види юридичної відповідальності.

Таким чином, запроваджена чинним КК України класифікація злочинів дозволяє повною мірою їх диференціювати залежно від ступеня тяжкості для призначення виду і розміру покарання, прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання тощо. Отже, пропонується запровадити спрощений порядок розслідування низки злочинів невеликої тяжкості у формі дізнання.

Реалізація цієї ідеї дозволить здійснити спрощення досудового розслідування визначеного переліку злочинів, що сприятиме зменшенню навантаження на органи досудового розслідування. Адже на сьогодні із загальної кількості розслідуваних тяжкі та особливо тяжкі злочини складають лише чверть. Однак лише некваліфіковані крадіжки та шахрайства (ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 190 КК України) та легкі тілесні ушкодження (ст. 125 КК України) становлять майже 40 % усіх зареєстрованих злочинів. Це призводить до того, що замість розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів слідчі змушені займатися «дрібними» правопорушеннями, які не становлять значної суспільної небезпеки, а в багатьох випадках взагалі не мають судової перспективи.

Список використаних джерел

1. Чернявський С. С. Правове та організаційне забезпечення розгляду в ОВС заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події / С. С. Чернявський, О. Ю. Татаров // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2013. - № 2 (136). - С. 85-93.